

Brake, W. te, Klooster, W. (eds.), *Power and the City in the Netherlandic World* (The Northern world. North Europe and the Baltic c. 400-1700 AD. Peoples, Economies and Cultures 22; Leiden, Boston: Brill, 2006, viii + 242 blz., €99,-, ISBN 90 04 15129 X).

Bundels artikelen kunnen op twee manieren beoordeeld worden: op hun afzonderlijke kwaliteit, of op hun onderlinge samenhang. Op het tweede criterium laat deze verzameling het eigenlijk geheel afweten. De redacteuren doen in de inleiding een poging om het tegendeel aan te tonen. Zij stellen dat de verschillende bijdragen een vernieuwend inzicht bieden in de gespannen en wisselende machtsverhoudingen binnen steden en tussen steden en hogere gezagsdragers, een inzicht waarvan historici van andere Europese landen nog iets zouden kunnen opsteken. Helaas worden Te Brake en Klooster direct al in de steek gelaten door Jan de Vries, wiens bijdrage simpelweg getiteld is ‘Keynote address’ en ook geheel in spreekstijl is afgedrukt. Dat doet nauwelijks afbreuk aan de kwaliteit van zijn overpeinzingen over de begrippen ‘stad’, ‘macht’ en ‘Nederlandse wereld’ — de sleutelbegrippen uit de titel. Hij wijst erop dat ‘stad’ zich voor talloze interpretaties leent, ‘macht’ een begrip is zonder veel concrete inhoud, en Nederland zich in de zeventiende en achttiende eeuw over zo’n beetje de hele aardbol uitstreckte. Geen bemoedigend begin.

Beter kijken we dus naar de afzonderlijke opstellen. Er zijn mooie bij, zoals die van Kelly DeVries, die de hardnekkige stedelijke opstanden van de veertiende en vijftiende eeuw in kaart brengt, en de keiharde repressie van de Bourgondische hertogen. Of die van Peter Arnade, die pleit voor een meer antropologische benadering van de Beeldenstorm. In plaats van de ‘ware oorzaken’ (religie, economische crisis) te achterhalen, zouden historici zich liever moeten richten op de rijke symbolentaal van de oproeren van 1566. Elodie Lecuppre-Desjardin behandelt de Bourgondische publieke propaganda, en Richard Yntema demonstreert via een zorgvuldige reconstructie hoe interne politieke tegenstellingen en grafelijke belangen de Goudse bierexport ondermijnden in de eerste helft van de zestiende eeuw. Joop de Jong analyseert de beeldtaal van zeventiende-eeuwse stadhuizen, Marybeth Carlson heeft een korte bijdrage over de dienstboden-reglementen. Angela Vanhaelen werpt nieuw licht op de symboliek van de Volewijk, het galgenveld van Amsterdam, terwijl Joyce Goodfriend ingaat op de conflicten over de zondagsheiliging in Nieuw-Amsterdam. Voorwaar een gevarieerd aanbod.

Maar de meest interessante bijdragen zijn naar mijn smaak die van Kathy Lyon over de zaagmolens aan de Zaan en van Henk van Nierop over Amsterdams loyaliteit aan het Habsburgse gezag tijdens de jaren 1570. Lyon behandelt, vooruitlopend op een dissertatie (Rutgers University) over het onderwerp, de revolutie in de houtzaagtechniek die de houtzaagmolen tot stand bracht. De arbeidsbesparing van de houtzaagmolen was enorm. Een plank werd normaliter gezaagd door twee man; de molen kon twaalf planken tegelijk zagen, dus het werk van 24 man overnemen. Ze laat overtuigend zien

dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat de vermaarde Cornelis Cornelisz. van Uitgeest de uitvinder was, maar dat dit eerder een resultaat was van verbeteringen aangebracht door het collectief van molenaars en molenbouwers waartoe hij via zijn huwelijk ging behoren. Ze postuleert ook dat de ontwikkeling van de houtzaagmolen niet zozeer op een geniale inval berustte, maar een rationeel antwoord was op de sterk toegenomen vraag naar gezaagd hout, die weer vooral het gevolg was van de stadsuitbreidingen in deze periode, en in mindere mate ook van de toenemende vraag naar vrachtafvoercapaciteit.

Henk van Nierops bijdrage, onder de prikkelende titel ‘Confessional cleansing’, is in feite een vertaling van zijn oratie *Het foute Amsterdam* uit 2000 (ook in beknopte vorm terug te vinden in het hoofdstuk ‘Van wonderjaar tot Alteratie’ in het eerste deel van de *Geschiedenis van Amsterdam* in 2004). Uitgangspunt is een ‘eenvoudig model’ van de factoren die andere steden in Holland en Zeeland deden besluiten om zich bij de Opstand aan te sluiten. Spontaan gebeurde dat slechts in Vlissingen en Enkhuizen. Elders daarentegen werden de steden meestal militair onder druk gezet door de Geuzen, een druk die des te effectiever was wanneer een Spaans garnizoen ontbrak. Daarnaast was de houding van de schutterijen veelal een belangrijke factor, die weer beïnvloed werd door de aanwezigheid van teruggekeerde ballingen. De Amsterdamse burgemeesters traden strenger op tegen calvinisten dan elders gebeurde, waardoor de ballingen niet konden terugkeren. Het gevaar van de schutterijen was in Amsterdam al in 1567 onschadelijk gemaakt, en in plaats daarvan was de verdediging van de stad sedert 1572 overgegeven aan een garnizoen van beroepssoldaten. Daardoor konden de Geuzen geen effectieve druk op de stad uitoefenen. Cruciaal in dit beleid was, zo betoogt Van Nierop, de houding van het stadsbestuur en met name de politiek van ‘confessional cleansing’. Door het weren van calvinisten bleef de stadsgemeenschap confessioneel een eenheid en loyaal aan het stadsbestuur van ‘sincere catholycken’. Deze politiek was misschien niet bijster sympathiek, maar ook overal elders in Europa wel de meest effectieve wanneer het ging om het reguleren van de omgang tussen de rivaliserende geloofsgemeenschappen. Dat bleek ook wel in Amsterdam, dat pas heel laat en met grote tegenzin van ook de burgerij in 1578 overging naar de zijde van de opstandelingen. Dit opstel is de zoveelste aanwijzing dat Van Nierop dringend een samenvattende studie moet schrijven over de ‘Nederlandse burgeroorlog’.

Maarten Prak, Universiteit Utrecht

Stutje, J.W., *Ernest Mandel. Rebel tussen droom en daad 1923-1995* (Antwerpen/Gent: Houtekiet/Amsab-ISG, 2007, 475 blz., €32,50, ISBN 978 90 5240 926 9).

De aan het Biografie Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen verbonden historicus Jan Willem Stutje heeft zich opnieuw verdiept in een met de linkse politieke beweging verknoopte figuur. In 2000 publiceerde hij een serieuze biografie over de leider van de Nederlandse communistische partij Paul de Groot. Deze genoot in ‘Moskou’ vertrouwen (niet in het minst vanwege zijn bestrijding van het trotskisme), maar kwam ook met Moskou in conflict vanwege zijn onafhankelijke opstelling in het conflict met China. De biografie van de Belgische marxistische denker Mandel behandelt zowel diens leven als het verloop van de trotskistische Vierde Internationale. Als politieke factor stelde deze door Leo Trotski opgerichte Internationale weinig voor. Zij bekritiseerde de bureaucratische ontaarding van de Sovjet-Unie, zette zich af tegen de Derde of Communistische Internationale en telde in verschillende landen kleine groepjes volgelingen, die bleven zoeken naar de mogelijkheid van een socialistische revolutie. De Vierde Internationale kenmerkte zich door onderlinge verdeeldheid en scheuringen. Bij gebrek aan een achterban – in het boek is regelmatig sprake van internationale, maar dan blijkt het om soms niet meer dan enige honderden aanhangers te gaan – deed zij na de oorlog aan ‘intreepolitiek’. Deze hield in dat trotskisten heimelijk lid werden van grote linkse organisaties met de bedoeling deze een linksere koers te laten varen. Trotskisten studeerden en publiceerden veel en stoelden hun handelingen op die analyses. In dat opzicht is Mandel een uitstekende vertegenwoordiger van deze stroming.

Mandel werd in 1923 in Antwerpen geboren. Door zijn vader, een uit Polen afkomstige geassimileerde jood, raakte hij betrokken bij de Vierde Internationale. Tijdens de Duitse bezetting van België maakte hij deel uit van het trotskistische verzet. Op wonderbaarlijke wijze bracht hij het er levend vanaf. Hij werd door omkoping uit de gevangenis bevrijd en overleefde verschillende Duitse kampen. Hoewel zijn vader hoopte dat de zoon zijn geschiedenisstudie zou afronden, raakte deze in het links-socialistische gebeuren verstrikt en vond werk als journalist. In 1951 werd Mandel lid van de Belgische socialistische partij en in 1954 redacteur van het partijblad *Le Peuple*. Hij speelde een politieke rol als adviseur van de linkse vakbondsleider André Renard. Maar Mandels linkse koers binnen de sociaaldemocratie bracht hem met Renard en de partij in conflict. Na de grote stakingen van 1960-1961 kwam het in 1963 tot een breuk. Omdat de partij niet langer een intern oppositiegeluid tolereerde en Mandels trotskisme bekend geworden was, kwam aan diens ‘werken’ binnen de sociaaldemocratie een einde. Hierna voorzag hij als freelance journalist en publicist in zijn inkomen. Mandel vestigde zijn reputatie in de internationale linkse beweging met boeken als *Traité d'économie marxiste* (1962), *La formation de la pensée économique de Karl Marx* (1967) en *Der Spätkapitalismus* (1972) en bijdragen aan bladen als de *New Left Review*